

A magyar-holland könyvtári szimpózium előadásai 2.

Az automatizált könyvtári rendszerek piacának áttekintése

Nijboer, Jelke

1. A piac meghatározása

Az automatizált könyvtári rendszerek piaca a világon mindenhol dinamikusan fejlődő, erősen kompetitív terület. Hosszú ideig a nagy, majd inkább a miniszámítógépekre készült könyvtári rendszerek forgalmazói uralták a piacot. Ahogyan azonban az információs technológia az egyre nagyobb teljesítményű mikroszámítógépekkel egyidejűleg fejlődött, és a helyi hálózatok műszaki megoldása előre lépett, a kisebb forgalmazók is ki tudták már elégíteni a több felhasználós könyvtárak igényeit. Ez azt jelentette, hogy rendszereik kapacitását olyan mértékben növelték, hogy a könyvtári világban már hírnevet szerzett forgalmazókkal is versenyre kelhettek.

A hardver teljesítményének javítása a nagyobb forgalmazók számára lehetővé tette, hogy kisebb könyvtárak számára költséghatékony rendszereket biztosítsanak. A bevett forgalmazók most mikro-, mini- és nagyszámítógépes változatban kínálják rendszereiket. Óriási a versengés. Nem szabad meglepődnünk, ha a közeljövőben nagy kavardásnak leszünk tanúi. Hasonló helyzettel találkozunk a számítógépipar más szektorai-

Folytatjuk az előző számunkban elkezdett magyar-holland könyvtári szimpózium (Budapest, 1993. jan. 12-13.) holland előadásainak közlését.

A szerző *The marketplace for automated library systems. A survey* (The role of libraries today, tomorrow and beyond. Trends in Hungary and the Netherlands. Ed. Dorathé Blom, Freek de Jong, Hendri Tolboom. Amsterdam, Hogeschool van Amsterdam, 1993. pp. 23-36.) c. előadását Orbán Éva fordította.

ban is. A számítógép-piac telítettsége és a recesszió megnehezíti a helyzetet.

Nem könnyű a piacról teljes képet kapni: Észak-Amerikában és az Egyesült Királyságban rendszeresen készítenek felméréseket, a világ más részeiben a kép azonban igencsak töredezett. Hollandiában a Nemzeti Könyvtáros Egyesület Szakkönyvtári Szekciója rendszeresen készít felméréseket erről a témáról, de a kérdőívekre többen is válaszolhatnának¹. Számos felmérés eredményét elsősorban a forgalmazók és a könyvtárak válaszaira alapozzák. Ahhoz, hogy a piacról megbízható áttekintést adjunk, e felmérések összállítóinak az eredményeket bizonyos következtetlenségek miatt korrigálniuk kellene, például

- egyes forgalmazók több, azonos rendszeren osztozó könyvtárat több rendszerként számolnak;
- egyes forgalmazók az egyedülálló mikroszámítógépeket rendszerekként definiálják;
- a „felszámolt”, azaz más rendszerre cserélt rendszerek számában is eltérések mutatkoznak az értelmezésben.

Egy érett piacon mindennapi esemény az, ha egyik rendszerről egy másikra váltanak, ezért ezt is figyelembe kellene venni, amikor a könyvtári rendszerek piaci trendjeit és piaci részesedését vizsgáljuk. Európában, akárcsak Észak-Amerikában nehezen határozható meg a piac. Az információs technológia fejlődése következtében egyre jobban elmosódik a határ a nagyobb és kisebb rendszerek között.

2. A piac az Egyesült Államokban

A legutóbbi felmérés újra definiálta az automatizált könyvtári rendszerek piacát. 1990-ben és 1991-ben az *Automatizált rendszerek piaca* éves felmérés összállítója a Library Journal-ban a

piaci részesedések számítását korrigálták, elsősorban a technológiai változásoknak, azaz a nagy kapacitású mikorszámítógépes rendszereknek köszönhetően. Ez azt jelenti, hogy az utóbbi néhány év adatainak összevetése nem könnyű. Ha a könyvtárgépesítés piacáról beszélünk, általában a több felhasználós rendszereket vizsgáljuk. Az egyetlen felhasználós, egyetlen modulból álló, önálló rendszereket kizárjuk.

Az 1990-es felmérésben a több felhasználós integrált könyvtári mikorszámítógépes rendszereket nem vették fel. Egy évvel később a komolyabb mikorszámítógépes rendszerek közül néhányat már tartalmazott az elemzés, és 1992-ben a több felhasználós mikrogépes rendszereket már számításba vették². *Bridge* további korrekciókat hajtott végre az ún. „terminálszámlálás” terén.¹ A terminálszámlálás fontos szempont a könyvtári automatizálás piaciának szegmentálásában. Több oka is van annak, hogy a piac ilyen felosztása hasznos a könyvtárosok és a forgalmazók számára, amikor a piaci részesedésről, a változásokról és a termékek és szolgáltatások trendjeiről akartak tájékozódni e dinamikus piacon. Az amerikai felmérés a terminálok száma alapján dönti el, hogy egy rendszer egy adott installációja nagyon kicsi (1-4 terminál), kicsi (5-16), közepes (17-64), nagy (65-200) vagy igen nagy (201+ terminál).

Alább az amerikai piac fontosabb forgalmazóinak áttekintését láthatják az automatizált könyvtári rendszerek területén világszerepük szerint:³

Piaci részesedés az összes 1990-ben és 1991-ben installált rendszerből (összeállítva a Library Journal felmérése alapján).

Forgalmazó	Világszerte		Egyesült Államok	
	1991	1990	1991	1990
CLSI1	1	16	0	13
CTB1	810	-	470	-
DRA	35	44	31	41
Dynix	265	171	135	63
Gaylord	35	31	35	31
Gaec	38	45	12	9
IME1	206	-	26	-
Infor Dim	33	35	16	19
INLEX	52	27	51	25
Innovative	55	47	50	43

Libr.Corp.1	61	-	59	-
MultiLIS1	39	29	7	6
NOTIS	14	15	14	15
SIRSI	62	35	52	33
VFLS1	23	28	11	17
Egyéb	176	31	150	28
Rendszerek összesen	1905*	554	1119	343

Bridge két forgalmazót kizárt az automatizált könyvtári rendszerek 1992-es piacáról. Ezek: Winnebago és Nichols határozottan uralják a nagyon kis rendszerek piacát Észak-Amerikában. Winnebago, aki azt állítja, hogy csak 1991-ben 2200 rendszert adott el, és a kanadai forgalmazó, Nichols, aki 1991-ben 260 rendszert adott el. Egyik cég sem adott használójegyzéket, ezért ezek az adatok nem verifikáltak.⁴

3. Az EK országok piaca

3.1. Bevezetés

Európában nem készül a könyvtárgépesítés piacának az Egyesült Államokéhoz hasonló részletes és évente felújított áttekintése. Legáltalább átfogó képet nyerhetünk az integrált könyvtári rendszerek piacáról a 12 EK országban az EK közelmúltban készült tanulmánya alapján⁵. E tanulmány, a LIB-2 tanulmány, egy 1986-ban kiadott hasonló munka újabb változata. Óvatossá kell lennünk, ha párhuzamot akarunk vonni az 1986-os és az 1992-es adatok között⁶. Egyes országok mintái nem azonosak, eltérések vannak az adatgyűjtésben is (például egy rendszeren osztozó, több könyvtár szerepelhet több rendszerként vagy egyetlen rendszerként).

A számbavétel következetlenségei dacára az áttekintés összeállítói meglehetősen sikeresek voltak az európai integrált rendszerekre vonatkozó adatok összegyűjtésében (Larsen, p. 362). A piacssegmentációt megalapozandó, a rendszereket két csoportra osztották:

* 47% nagyon kis rendszer (1-4 terminál), pl. a CTB ügyfeleinek 70%-a nagyon kis rendszert fenntartó könyvtár

- nagyobb rendszerek közművelődési és egyetemi könyvtárak számára;
- kisebb rendszerek, amelyek elsősorban a szakkönyvtárakban működnek.

Az alábbiakban az integrált könyvtári rendszereknek az Európai Közösség tagországaiban megfigyelhető fejlődését tekintjük át. Csak a nagy és kis integrált könyvtári rendszerek összegét tüntetjük fel. Larsen (p. 364-367) országonkénti összefoglalást is ad. A 40-nél több terminállal működő rendszereket tekintettük nagy rendszereknek.

3.2. Nagy integrált rendszerek

1986-ban mindössze 12 forgalmazó installálta a nagy integrált rendszerek többségét (84%-át). 1991-ben e 12 forgalmazó még mindig jelentős mértékben részesedett a piacból. Legalább 400%-kal növelték vásárlóik körét. A LIB-2 tanulmányban több, mint 1300 installációt számláltak meg. A növekedés üteme több, mint 525%-os, amelynek 36%-át új forgalmazók indították be. Ez azt jelentette, hogy az eredeti 12 forgalmazó piaci részesedése 84%-ról 64%-ra esett vissza. A forgalmazók száma az 1986-os 12-ről 1991-re 30 főlé emelkedett. Larsen (p. 363) szerint az új forgalmazók elsősorban arra a piaci szegmensre építenek, amely származási országukban található.

Lehet, hogy ez a feltételezés helytálló, de a példáiban szereplő cégek – közöttük a VUBIS (Belgium) és a SISIS (Németország) – valójában az utóbbi néhány évben külföldön építettek ki üzleti kapcsolatokat. A VUBIS egészen sikeres Hollandiában, a SISIS pedig szintén bekerült néhány hollandiai könyvtárba. Néhány hagyományos forgalmazó piaci részesedésének visszaesése nem egyedi jelenség. Ugyanezt a tendenciát figyelték meg éveken át az Egyesült Államokban. Jó példa erre a CLSI, amely legalább egy évtizeden át a piac vezetője volt.

Az alábbi áttekintésben látható az 1986-ban több, mint öt rendszert installáló és öt évvel később még mindig a piacon lévő 12 forgalmazó részesedése az EK piacból (a teljes piaci részesedés 1986-ban 84%, 1991-ben 64%).

12 forgalmazó egymáshoz viszonyított piaci részesedése az Európai Közösségben (a1 és b1) és részesedésük a teljes piacból (a2 és b2)

Forgalmazó	1986	1986	1991	1991
	a1	a2	b1	b2
ALS	6%	5%	2%	1%
PICA	3%	3%	2%	1%
DS Ltd	7%	6%	2%	2%
ICL Data	8%	7%	3%	2%
McDonnell Douglas	4%	4%	7%	5%
LIBRA	5%	4%	12%	8%
Geac	15%	12%	5%	3%
BLCMP	11%	9%	7%	5%
IBM	17%	14%	11%	7%
OPSYS	8%	7%	21%	13%
Datapoint	9%	8%	17%	11%
CLSI	6%	5%	10%	6%
	99%	84%	99%	64%

1990/1991-ben a nagy integrált rendszerek legfőbb forgalmazói között 10 új ellátó cég volt. Ezek egyike a világ egyik vezetője a könyvtár-automatizálási rendszerek terén: a Dynix, amely mostanában nyitja meg irodáját a kontinensen. Egy másik az izraeli ExLibris, amely Magyarországon is telepített rendszereket.

3.3. Kis integrált rendszerek

A legutóbbi EK tanulmány most elsősorban a kisebb könyvtáraknak való rendszereket is tartalmazta. Legalább 3600 installációról számoltak be, bár egyes tagországok adatai nem tartalmazták a szakkönyvtárakra vonatkozó adatokat, ezért a ténylegesen működő európai könyvtári rendszerek száma jelentősen nagyobb⁷. Az IME terméke, a TINlib az egyik legnépszerűbb, számos EK országban elterjedt szoftvercsomag. A TINlib több nyelven is kapható. A piacon lévő számos rendszer csak származási országában hozzáférhető.

4. A holland piac

4.1 Bevezetés

Az EK tanulmány azt mutatta, hogy a Községben a könyvtári automatizált rendszerek piaci behatolása Hollandiában a legnagyobb. A piac telítettsége a felsőoktatási könyvtárakban 100%-os, a tartományi könyvtári központokban 100%-os, az e központokhoz kapcsolódó könyvtárakban 80%-os¹, az önálló közművelődési könyvtárakban pedig 90%-os. A bemutatott anyag részben kereskedelmi vizsgálatokon, részben az önálló és a 12 tartományi könyvtári központhoz kapcsolódó közművelődési könyvtárakban végzett felmérésen alapul⁹. A felmérés részletes képet ad az automatizálás mértékéről a különböző könyvtárakban (modulok, a terminálok száma, az adatbázis(ok) mérete, a tranzakciós szintek, szerződések, a forgalmazóktól származó hardver és szoftver támogatás stb.) Az egyes könyvtárakra és forgalmazókra vonatkozó specifikus információkat nem közöljük.

4.2. Szakkönyvtárak

A szakkönyvtárakról kialakított teljes képpel nem rendelkezünk, ám az EK felmérés szerint e szektorban az ADLIB, a BIBIS, a dLIB és a VUBIS voltak a legelterjedtebb rendszerek¹⁰. A szakkönyvtárak többsége olyan kis könyvtár, amely kereskedelmi és nem profit-orientált szervezetekben működik. Az utóbbi néhány évben több hollandiai szakkönyvtár automatizált egy vagy több könyvtári funkciót mikroszámítógépen futtatható könyvtári programcsomaggal. Néhány szakkönyvtár miniszámítógépén futó rendszerrel dolgozik (pl. a DEC, PRIME). Igen sokféle szoftvercsomag kapható, de egyetlen forgalmazó sem uralja a piacot.

A Holland Szakkönyvtári Egyesület 1990-ben (csak) 170 könyvtártól kapott választ¹¹. Ez magasabb válaszarányt jelentett, mint az 1987-es felmérés, de még ez sem adott teljes képet. Kiderült, hogy a közép- és főiskolákban az automatizálás nagy mértékben növekedett. A válaszadók sokkal kedvezőbben vélekedtek a forgalmazókról

a kiválasztott rendszer installálásában, a használatára való felkészítésben és a dokumentáció elkészítésében kapott támogatásról (75% adott „jó” választ), mint a két korábbi felmérésben¹². A Bibis, Cardbox, PICA Micropc, dLIB voltak a felmérésben a leggyakrabban említett szoftvercsomagok.

Bár a szakkönyvtárakban az a tendencia, hogy mikroszámítógépes rendszereket telepítenek, számos nagyobb intézményben működő könyvtár még mindig mini- vagy nagygépen dolgozik, és „házilag” rendszereket használ¹³. A teljes körkép hiányzik ugyan, de feltételezhető, hogy a szakkönyvtárak többsége 1992-re valamennyi, de legalábbis a legtöbb könyvtári funkciót automatizálta. 1992 decemberében a könyvtári automatizálás helyzetéről új kérdőívet küldtek ki a szakkönyvtáraknak¹⁴.

4.3. Egyetemi könyvtárak/nemzeti könyvtár

4.3.1. Bevezetés

Hollandiában egy nemzeti könyvtár, a hágai Királyi Könyvtár és 13 nagy gyűjteménnyel rendelkező egyetemi könyvtár, egy MBA programot nyújtó üzleti iskola (Nyenrode), egy teológiai egyetem, és több mint húsz főiskola működik. A főiskolák általában nem rendelkeznek nagy könyvtári gyűjteményekkel. Közülük több átszervezés alatt áll (a különböző tanszékek könyvtárainak összevonása), és ez az egyik oka annak, hogy kihagytuk őket az áttekintésből.

A 16 hollandiai nagy könyvtár és ezek integrált könyvtári automatizálási rendszerei

Intézmények	Forgalmazó
- Koninklijke Bibliotheek, Den Haag	PICA
- Rijksuniversiteit Groningen	PICA
- Universiteit Twente	PICA
- Katholieke Universiteit Nijmegen	PICA
- Rijksuniversiteit Utrecht	GEAC
- Universiteit van Amsterdam	saját rendszer
- Vrije Universiteit Amsterdam	CLSI
- Rijksuniversiteit Leiden	PICA
- Erasmusuniversiteit Rotterdam	PICA
- Katholieke Universiteit Tilburg	PICA
- Technische Universiteit Delft	DOBIS/LIBIS
- Landbouwniversiteit Wageningen	Minysis
- Technische Universiteit Eindhoven	VUBIS

- Rijksuniversiteit Maastricht	PICA
- Nyenrode Universiteit voor Bedrijfskunde, Breukelen	VUBIS
- Theologische Universiteit Kampen	PICA

4.3.2. A PICA könyvtári rendszerek

A PICA legfontosabb jellemzője az, hogy képes a közreműködő könyvtárak között a forrásmegosztást megvalósítani. Kezdetben, még 1969-ben az integrált katalógus automatizálását célzó kutatási programként indította a Királyi Könyvtár együttműködésben az egyetemi könyvtárakkal. A PICA szervezetet 1976-ban hozták létre, és a nyolcvanas évek elején lépett a PICA a könyvtári piacra a kis helyi könyvtárak számára tervezett integrált könyvtári rendszerével. A PICA helyi rendszerei a következő modulokból állnak: online nyilvánosan hozzáférhető katalógus (OPAC), szerzeményezés, időszaki kiadványok nyilvántartása, kölcsönzés, közhasznú információ. A PICA könyvtári rendszert megjelenése óta közel húsz könyvtárban vezették be.

Létezik egy kis könyvtárak számára készült OPAC változat is, a Micro OPAC. A vásárlók köre kb. 90 felhasználóból áll. A rekordokat a központi PICA rendszerből lehet a helyi rendszerbe lehívni.

A PICA igen jelentős – vagy ahogy néhány könyvtáros mondja –, domináns tényező a holland könyvtárügyben. Ez az a szervezet, amelytől (műszaki értelemben) minden, az osztott katalógizálással, könyvtárközi kölcsönzéssel, hálózat-építéssel és az új információk technológiával kapcsolatos dolog függ. Gyakorlatilag minden hollandiai egyetemi és közművelődési könyvtár közvetlen vagy közvetett használója a PICA szolgáltatásainak. Számos szakkönyvtár is használja a PICA szolgáltatásokat, és ezek közül néhány a PICA integrált helyi könyvtári rendszerét is beállította.

1988-ban a PICA harmadik generációs könyvtári rendszer kifejlesztését kezdte meg. Ez a központi PICA funkciók új változatát jelenti, a helyi rendszer új megoldását és egy ún. OLN (Open Library Network = Nyitott Könyvtári Hálózat) létrehozását, amely a könyvtárak számára megoldja a modern számítógépes és adatközzetítő technológia integrálását. Vajon a PICA a 21. századba vezeti tagjait, a virtuális könyvtár századába?

Az OLN a könyvtárosok és a végső felhasználók számára több előnyt hoz. A könyvtárosok számára kínált előnyök közül néhány:

- új használói interfész parancs struktúrával (amely a régi menü rendszer helyébe lép);
- katalogizálás online módon, valós idejű tranzakcióban mind a helyi rendszerekben, mind a központi PICA számítógépen;
- a felhasználók hozzáférhetnek egy nyitott postai hálózathoz (SURFnet postai lehetőség); használhatják a SURFnet más funkcióit (pl. a kommunikáció egyes magyar könyvtárakkal nemzetközi távközlési hálózatok igénybevétel jóval könnyebb és olcsóbb lehet).

A használókat segítő fejlesztések a következők:

- az OPAC használói interfész és más funkciók azonosak lesznek, ami azt jelenti, hogy a használók a helyi OPAC-ban ugyanúgy kereshetnek, mint a PICA központi referenz adatbázisaiban;
- azok a használók, akik hozzáférhetnek az egész egyetemet átszövő hálózathoz, használhatják a helyi rendszer OPAC-ját;
- a használók nemcsak saját könyvtáruk OPAC-jához férhetnek hozzá, hanem a többi, helyi PICA rendszerrel rendelkező könyvtár OPAC-jához is;
- a használók maguk továbbíthatják könyvtárközi kölcsönzési kéréseiket (ugyanazt az interfészt használják az OPAC-hoz)¹⁶.

Az OLN alkalmazása igen előrehaladott stádiumban van.

4.3.3. A PICA és a német könyvtárak

1991 őszén a PICA két megállapodást írt alá a német egyetemi könyvtárakkal, és ez áttörést jelent az európai könyvtárak együttműködésében. A PICA hálózat tevékenységét kiterjeszti két tartományra (Niedersachsenre és Saxe-Anhalt-ra) és a német Nemzeti Könyvtárra. A központi PICA rendszerek alkalmazásával indulnak el a göttingeni egyetemi könyvtárban és a német Nemzeti Könyvtárban, majd a PICA integrált könyvtári rendszerét vezetik be három év alatt 19 németországi egyetemen és főiskolán. Hosszú távon a közművelődési könyvtárak is használhatják a PICA infrastruktúrát a tartományokban¹⁷.

Ezen keresztül az OLN technológia Németországra is áttérjed. Néhány híres egyetemi könyvtár (pl. Leiden, Amsterdam, Göttingen, Magdenburg, Leipzig és Frankfurt) katalógusát adatközzetítő hálózatok segítségével kapcsolják össze.

4.4. Közművelődési könyvtárak

4.4.1. Tartományi Könyvtári Központok

Az egyetemi világtól eltérően, ahol a rendszerek bizonyos szabványosítására került sor (a PICA helyi könyvtári rendszerével), a 11 tartományi könyvtári központ többféle automatizált könyvtári rendszert vezetett be. Az információs technológia fejlődésével lehetővé válik a különböző könyvtári rendszerek hálózatba kapcsolása, de költségesebb lesz. A legtöbb könyvtári központ fejlesztette rendszerét, és egyesek teljesen új rendszereket installáltak. A LIBRA rendszert a GIDEON rendszer váltotta fel. Mindkét rendszert a gelderlandi tartományi könyvtári központ számára fejlesztették ki. A LIBS/100 rendszer helyett a BICAT jött, amelyet egy kis szoftverház készített kimondottan a drenthei rendszer számára. A SISIS rendszer viszont az észak-brabanti központban egy másik CLSI rendszer helyébe lép.

Tartományi könyvtári központokban¹⁸ működő rendszerek

Rendszer	Tartományi könyvtári központ
ALS	Észak-Hollandia, Dél-Hollandia, Overijssel
BICAT	Drenthe
BUKS	Friesland
LIBS/100	Észak-Brabant, Groningen
GLIS	Utrecht, Friesland (katalogizálás), Limburg
VUBIS	Zeeland
GIDEON	Gelderland
LIBRA	Gelderland
SISIS	Észak-Brabant

A 11 tartományi könyvtári központnak nagy rendszerei vannak, és a több mint 440 kapcsolódó közművelődési könyvtár többsége kapcsolódik a központi könyvtári rendszerhez. Néhány tartományi könyvtári központ decentralizálta könyvtári rendszerét azáltal, hogy mikroszámítógépes rendszerre váltott. A kapcsolódó könyvtárak ugyanazt a hardvert és szoftvert használják.

A tartományi könyvtári központok valamelyikéhez kapcsolódó könyvtárak száma az EK-tanulmány alapján¹⁹:

Rendszer	Könyvtárak száma
ALS	181
SISIS	39
LIBS/100	132
BUKS	13
GLIS	70
VUBIS	10
LIBRA	64

Egy évvel később a helyzet a következő:

ALS	232
SISIS	70
LIBS/100	15
BUKS	29
GLIS	108
BICAT	20 (a LIBS/100 rendszer helyébe lép)
VUBIS	20
GIDEON	67 (a LIBRA rendszer helyébe lép)

A legutóbbi időkig a tartományi könyvtári központok erősen centralizáltak voltak, de ugyanakkor érvényesült egy decentralizálási tendencia is. Példák: a GIDEON rendszer, a BUKS és a BICAT rendszerek. Sajnálatos tendencia az, hogy néhány könyvtári központ saját szoftver fejlesztésére vállalkozik. Ez a „házilag” fejlesztést támogató trend számomra már túlhaladottnak tűnik, különösen akkor, amikor olyan sok remek szoftvercsomag áll rendelkezésre a könyvtári automatizálási piacon.

4.4.2. Önálló közművelődési könyvtárak

1993-ban alig található olyan nagy vagy közepes könyvtár, amely még nem gépesítette funkcióit. 1991-ben két nagy (több, mint 100 000 lakosú) város írt alá szerződést a Datapointtal, és két közepes könyvtár (50 000-100 000 ellátandó lakossal) szerződött az ALS-sal (az egyik még mindig a rendszerválasztás időszakában van)²⁰. A tartományi könyvtári központokhoz hasonlóan többféle rendszer működik a közművelődési könyvtárakban. A tartományi könyvtári központokkal ellentétben csak kereskedelmi forgalma-

zóktól származó installációkkal találkoztunk ebben a felmérésben.

Több könyvtár korszerűsítette rendszerét a kilencvenes években, de csak néhány vásárolt más forgalmazótól rendszert. Sok könyvtár panaszkodott a forgalmazójára. Az említett, általánosabb problémák: a szoftver modulok rendszeresen gyenge válaszadási idővel dolgoznak; nem képesek a szoftver kiadásának határidejét tartani; a rendszer teljesítménye általában kívánni valót hagy maga után; nem megfelelő a hardver és szoftver problémák megoldásához adott támogatás; nem jó az információs rendszer menedzselése.

A könyvtári rendszerekkel kapcsolatos elégetlenség a rendszer korával párhuzamosan nő. Több hardver és szoftver hiba fordult elő a működés éve alatt²¹. A közművelődési könyvtárak automatizálásának kiindulása a legtöbb esetben a kölcsönzés, amelyet a katalogizálási modul követ. Időnként ezt a közhasznú információs modul vagy a szerzeményezési modul követi. A közművelődési könyvtárak automatizálása azért kezdődik a kölcsönzéssel, mert a kölcsönzésnyilvántartás vált egyre inkább kezelhetetlenné.

A kézi rendszerek nem tudtak megbirkózni a megnövekedett igényekkel, és erőteljesen felszöktek a személyi kiadások, mert egyre nagyobb személyzet kellett a kiadás, visszavétel, előjegyzések, hosszabbítások kezeléséhez, és a felszólítások megírásához. Ehhez járult még a kölcsönzők beírására fordított idő. Egyre több használó panaszkodott a manuális rendszer által nyújtott szolgáltatások korlátairól.

Batt (1990) felmérése az Egyesült Királyságban hasonló tendenciát mutatott a kölcsönzésnyilvántartás és a katalogizálás funkciói terén, mint ami Hollandiában tapasztalható²². Az egyetemi könyvtárakban a kiindulópont gyakran eltérő volt. Johnson (1991) például az egyesült államokbeli egyetemi könyvtárakban végzett vizsgálata során arra az eredményre jutott, hogy a megkérdezett könyvtárak 50%-a először a katalogizáló részleget gépesítette, majd ezután nem sokkal a kölcsönzésnyilvántartást²³.

Az önálló közművelődési könyvtárakban rendszert beállító forgalmazók áttekintése következik az alábbiakban (a listát a város mérete szerint osztottuk fel)²⁴.

Az önálló közművelődési könyvtárakban működő rendszerek (a független könyvtárak 90%-a

5000 lakosnál nagyobb lélekszámú közösséget szolgál).

Rendszer	5-50 ezer	50-100 ezer	100-200 ezer	200 ezer fölött
ALS	7	12	2	2
CLSI	5	2	3	0
Datapoint	17	14	4	0
Geac	10	8	2	2
Hambis	1	0	1	0
WUBIS	1	1	1	0

5. Néhány következtetés a holland piacról

Az első automatizálási programok, a Kulturális Minisztérium határozott elkötelezettségével és finanszírozásával a hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején kezdődtek. E projektek kimenetele az lett, hogy Hollandiában a közművelődési könyvtárak egy évtized alatt majdnem teljesen automatizálttá váltak. Az Oktatási Minisztérium anyagi támogatásával megalapították a PICA irodát, ezt követően pedig az egyetemi könyvtárak gépesítették szinte valamennyi könyvtári funkciójukat. Az eredmény: a könyvtári automatizálási rendszerek piaci előretörése itt a legnagyobb mértékű az Európai Közösségben.

Alig található olyan, nem automatizált közművelődési könyvtár, amely új bevezetésekre piacul szolgálja. Az e területen forgalmazók és új versenytársak számára az egyetlen megmaradt piaci lehetőség a régi könyvtári rendszerek korszerűsítése és helyettesítése újakkal. Bár meglehetősen sok közművelődési könyvtár panaszkodik jelenlegi rendszerére, haboznak forgalmazót változtatni. Vajon tipikusan hollandiai jelenség ez? Valószínűleg nem.

Még az Egyesült Államokban is, ahol a könyvtári piac sokkal érettebb, a könyvtárak nem szívesen változtatnak forgalmazót. Az 1989-es felmérés eredményei szerint a közművelődési, főiskolai és egyetemi könyvtárak 81%-a az eredeti forgalmazótól vásárolta meg a rendszer felújítását. Csak 11% változtatott forgalmazót (14% a közművelődési, és 6% a főiskolai és egyetemi könyvtárak közül)²⁵. A rendszerek felújításáról és meg-

változtatásáról szóló információ Európa más országairól nem áll rendelkezésünkre.

Hollandiában a régi rendszer felújítása és/vagy másikkal történő helyettesítése általában 7-8 évet vesz igénybe. Érvényesül azonban egy olyan tendencia, hogy ez az időszak 5-6 évre szűkül. Ez összevág az Egyesült Államokban szerzett tapasztalatokkal, de Berry (p. 59.) szerint még olyan tendencia is van, hogy ezt az intervallumot 2-4 évre csökkentik. Részben az információs technológia fejlődése felelős e helyzetért. További, Berry által említett okok: a tanácsadó, a könyvtár vezetősége vagy a forgalmazó rossz ítélete. A korai felújításokért a versenyben állók alkudozását és/vagy a műszaki felkészültség hiányát lehet még okolni. Ez Hollandiában is érvényes.

Mindent összevetve, felújításra egyre gyakrabban kerül sor, s ez költséges és időrabló folyamat a könyvtárakban. Ahelyett, hogy az automatizálást költséghatékonyabbá tennék, számos könyvtár számára anyagi teherré válhat.

Hollandiában sok könyvtárnak régebbi rendszere van, és rendszerét a közeljövőben tervezi felújítani. Mivel néhány forgalmazó jelenleg gondokkal küzd a piacon, ez lehet a megfelelő pillanat arra, hogy egy erős és tapasztalt, könyvtári automatizálással foglalkozó forgalmazó betörjön a piacra. A könyvtári automatizálás piacán azonban erőteljes verseny folyik, és ez várhatóan fokozódik, amikor az EK egységes piaca kialakul, és újabb műszaki szinteket érnek el. Nincs olyan forgalmazó (véleményem szerint a PICA kivételével), még ha jó klientúrája van is, amely bizakodva tekinthetne a jövő elé. A túlélés stratégiája az lehet, hogy felvásárolják a versenytársakat piaci pozíciójuk megerősítése érdekében. A közelműltből vett példa az, hogy a GEAC felvásárolta a CLSI-t, amely a nyolcvanas években egyik legfőbb vetélytársa volt.

A piac telítetté vált, és a technológia megkönnyíti a felhasználók számára, hogy egy másik forgalmazótól válasszanak egy új rendszert. A kiváló marketing stratégia és különösen a jó felhasználói szolgáltatások a legfontosabbak, és a K+F tevékenységbe való befektetés feltétlenül a kilencvenes évek forgalmazóinak kulcstevékenysége kell hogy legyen Hollandiában csakúgy, mint a világ bármely más szegletében.

Irodalom

1. Resultaten van de automatiseringenquete NVB-SB. In: Open. - Jrg. 22, nr. 10 (okt. 1990) ; p. 341-345.
2. -Automated system marketplace 1990. Focusing on software sales and joint ventures / Walton, Robert A. and Frank R. Bridge
In: Library journal. - Vol. 115. no. 6 (April 1, 1990) ; p. 58-72.
- Automated system marketplace 1991. Redefining system frontiers / Frank R. Bridge
In: Library journal. - Vol. 116. no. 6 (April 1, 1991) ; p. 50-62.
- Automated system marketplace 1992. Redefining the market itself / Frank R. Bridge
In: Library journal. - Vol. 117. o. 6 (April 1, 1992) ; p. 58-72.
3. Bridge (1992), p. 59. és Bridge (1991), p. 51.
4. Bridge & 1992), p. 59. és p. 69.
5. State of the art of the application of new information technology in libraries and their impact on library functions: a reassessment (EUR report no. 14085). - Luxembourg : CEC, 1992.
6. Library automation in European Community countries: an overview / Gitte Larsen
In: Program. - Vol. 26. no. 4 (Oct. 1992) ; p. 362.
7. Larsen, p. 367-368.
8. Library systems in the Netherlands / Jelke Nijboer. - Utrecht : Dynix Library Systems, 1991. - 9 p.
9. Automated library systems in public libraries in the Netherlands / Bruno Reinhard. - Utrecht : Dynix Library Systems, 1992. - 74 p.
10. Larsen, p. 366.
11. Resultaten van de automatiseringsenquete NVB-SB
In: Open. - Jrg. 22. nr. 10 (okt. 1990) ; p. 341-345.
12. Open. - Jrg. 18. nr. 2 (febr. 1986) ; p. 88-92.
Open. - Jrg. 19. nr. 12. (dec. 1987) ; p. 643-647.
13. Resultaten van de automatiseringsenquete NVB-SB, p. 344.
14. Automatiseringsenquete 1992 / Werkgroep automatisering bibliotheken. - In: Nieuwsbrief: informatiebulletin van de NVB. - Jrg. 7. nr. 11 (dec. 1992) ; p. 8-9.
15. PICA library systems: the third generation / Martin Feijen
In: Program. - Vol. 25. no. 2 (April 1991) ; p. 105-117.
16. Feijen, p. 110-117.
17. PICA in DUitsland
In: PICA mededelingen. - Jrg. 14. nr. 4. (nov. 1991) ; p. 1.
18. Nijboer, p. 4; Reinhard, p. 2.
19. Larsen, p. 366.
20. Nijboer, p. 9.
21. Reinhard, p. 2.
22. Information technology in public libraries, 1989 / Chris Batt. - Croydon : Public Libraries Research Group, 1990. - p. 12.
23. Automation and organizational change in libraries / Peggy Johnson. - Boston : G.K. Hall, 1991. - p. 59.
24. Nijboer, p. 5-9.
25. Upgradingsystems, software & microcomputers / John Berry
In: Library journal. - Vol. 114. no. 15. (Sept. 15, 1989) ; p. 57-58.